

SERAMİK SANATINDA ESTETİK BİR İFADE DİLİ OLARAK IŞIK GEÇİRGENLİK

20. yüzyılın başlarından itibaren seramik sanatı, çağdaş sanat üretiminin ve gelişen seramik teknolojisinin de etkisi ile dinamik bir süreç içine girmiştir. Malzemenin ve üretim yöntemlerinin çeşitlenmesi, seramik sanatında geleneksel tercihlerin yanı sıra çağdaş yaklaşımlar ve beğenilerin oluşmasına olanak tanımıştır.

Seramik sanatçısı, elindeki çamurun ifade olanaklarını merak etmeye, araştırmaya ve özgürce geliştirmeye başlamıştır. Uzakdoğu, Avrupa, Amerika ya da dünyanın her hangi bir bölgesindeki seramik kültürünün ürünleri, alışlagelmiş estetik beğenileri kolayca incelenip paylaşılabılır hale gelmiştir. Seramik hammaddelerinin çeşitlenmesi, temininin kolaylaşması, farklı pişirim türlerinin öğrenilip kullanılabilir olması, seramik sanatçısına kendisini cesaretle sorgulayabileceği ve ifade edebileceği bir alan sağlamıştır.

Görsel ve kavramsal ifade biçimleri, çamur ve sır tercihleri, teknik karakteristikler, sergileme biçimleri ve çeşitli nitelikler çalışmalarda belirleyici olmakta, sanatçılar kişisel duyarlılık ve tercihleri nedeniyle çeşitli tarzlarda çalışmaktadır. Bu metinde, ışıkgeçirgenliğin sanat eserlerinde ele alınışı ve seramik çalışmalarda estetik bir öğe olarak kullanım biçimleri incelenecektir.

Aydınlık ve Karanlık Arasında: Gölge

‘Işık’ ın varlığı ve yokluğuna dair yargılarımız genellikle birbirine zıttır. Işık, dünyayı görmemizi sağlayan bir kaynak olduğu kadar aynı zamanda engelleyen de bir etkidir. ‘Görsel dünya’, ışığın geceyi aydınlatmasıyla var olmaya başladığı gibi, aynı zamanda karanlığın ışığı gölgelemesi ile görünür kılınır.

“ Çiğ aydınlık da karanlık gibi körleştirebilir. Filozofun yolu ‘ide’ lerden, özlerden önce ‘aisthesis’ ten , ‘duyu deneyi alanından’ geçmektedir. Ama belki de bu yolun kendisi, var olabileceği ya da varacağının sanıldığı her yerden daha önemlidir.” (Maurice Merleau-Ponty, 281)

Resim sanatı tarihinde, ışık ve gölge, perspektife bağlı mekan duygusunun keşfedilmesi ile bilinçli olarak kullanılmaya başlar. Bir yanılsama aracı olarak kullanılan gölge etkisi, ancak Barok dönemden sonra soyut bir ifade aracına dönüşür (Phot. 1). Leonardo’ nun ‘sfumato’ sundan sonra, gölge sanat eserlerinde başlıca merak konularından biri olmuş ve modern sanata doğru bir adım olarak görülmeye başlanmıştır. Gölgenin

renklenmesi ile nesneden kopan bu soyut öge, resim dışındaki sanat dalları için de yeni yollar ve yeni bakış açıları sağlamıştır.

Tanizaki ‘Gölgeye Övgü’ de, Uzakdoğu mimarisi estetiğinde gölgeyi konu alır. Japon konutu iç mekanında geçirimsiz gölgenin hakim olduğunu söyler. Bu anlayış, başta mimaride olmak üzere her türlü ayrıntıdan sakınır. İç mekanda ‘shoji’* lerden süzülen ışık çeşitli yollarla değerlendirilir ve kompoze edilir.

“ Bizler, günbatımı renklerine boyanmış duvarların yüzeyine tutunmuş, belirsiz görünümde ve zorlukla son bir yaşam kırıntısını muhafaza eden dış ışıktan oluşturulmuş bu edepli hayattan hoşnut oluruz. Bizim için, bir duvarın üstündeki bu aydınlık, dünyanın bütün bezeklerinden daha değerlidir ve görüntüsü bizi hiçbir zaman bıktırmaz” (Tanizaki, 'In Praise of Shadows')

İç mekanda keşfedilmiş bu ‘gölge estetiği’, ışığı süzerek ele alma, ışık huzmelerini kontrollü olarak kullanma ve yeniden kurgulama ustalığıdır. Yarı-karanlığın doğurduğu giderek körelen kavrayış duygusu, tedirgin edici bir sessizliği hissettirirken aynı zamanda bir merak duygusu da uyandırır (Phot.2).

“...Sağlam ahşap iskeletli shoji’ lerin her bir çerçevesinde oluşan gölgeli köşelerin hepsi de tozlu ışık yollarını andırır ve sanırsınız ki, ezelden beri dokunulmamış olan kağıt onları emmiştir. Böyle anlarda, bu düşsel ışığın gerçekliğinden şüpheye düşer, gözlerimi kırıştırırım. Çünkü bu ışık, benim üzerimde, görme yetimi köreltecek hafif bir sis etkisi bırakır” (Tanizaki) Işığın süzülerek yarattığı gölge estetiği doğada kimi zaman bulutlardan, yapraklardan süzülürken karşımıza çıkar ve bizi sarar. Kimi zaman da, odamızın perdesinden sessizce akar ve tanıdık, huzurlu bir çağrışım yaratır. ‘ Süzülen ışık’ ve yarattığı gölge etkisi, maddenin ötesinde bağımsız bir varlıktır. Alıcıyı sarar ve adeta gizemli bir sessizliğe davet eder.

Işıkgeçirgen Perde: Kemik Porselen

Çeşitli kaynaklarda, ışıkgeçirgenliğin estetik bir tavırla kurgulanmasına dair uygulamaların ilk örneklerinin ‘hayal oyunu’ olarak bilinen Doğu kaynaklı gösteri sanatları olduğu belirtilmektedir. Bu gösteride, uçuşan gölgeler ışıkgeçirgen perde üzerinde görünür ve kaybolur. Kullanılan görsel dil yalnızca bir yanılsamadır (Phot 3).

Yarışeffaflık, izleyiciye görünenin arkasındakini sunar. Sunduğu gerçeklik aydınlık gün ışığının ötesindedir. Bu nedenle renk dilini konuşan seramik eserler aydınlıkta var

olurken, kemik porselen bir eser varlığını gölgede bulur (Phot 4). Işıkgeçirgen olmayan bir yapı ‘ ışığı giyinir’. Oysa kemik porselen bünye ışığın bir kısmını adeta ödünç alır, ışığı emer ve süzer. Böylece gölge kemik porselen bedenin içinde oluşur (Phot. 5)

Angela Mellor’ un kemik porselen çalışmalarına baktığımızda gördüğümüz, bünyenin bizzat kendisidir. “ Arctic Light” adeta yaşayan bir organizmadır. Tüm kalınlık farkları ile bünyenin inceldiği ve kalınlaştığı yapısını görür ve hissederiz (Phot 6). Bu yanılsamayı desteklercesine çalışmalar oldukça ince ve kırılğan fakat güçlü ve zariftirler. Paula Bastiaansen’ in çalışmalarında ise ışıkgeçirgenlik ile yaratılan yanılsama ulaşılan incelik ile sınırlara taşınır. Bastiaansen’ in kemik porselen çalışmaları, somut varlıklarına dair adeta kuşku uyandıracak ışık ve hacim etkileri sunar (Phot. 7).

Işıkgeçirgen bu porselenler, görsel algının ötesinde, izleyicinin sezgisine seslenir. ‘Ev’ serisi (Phot 8, 9,10) içinde yaşanan mekanlardan bahseder. Bu yapıları yalnızca dışarıdan görmek zihnimizdeki ev kavramını gerçekleştirmek için yetersiz kalır. Bu nedenle yapay ışık bu çalışmalarda izleyicinin duygusal deneyimlerini canlandırmaya yardımcı olur. Yaratılan gölge oyunu ile ‘Ev’e yüklenen anlamların, güçlendirilmesi ve esere taşınmasına çalışılır. Kemik porselen evlerde yaşam sezilir. Duvarlara yansıyan gölgeler yapının sakladığı plan ilişkileri ile birlikte, aynı zamanda yaşama özgü ipuçları da verir. Pişmiş, dirençli porselen bünye, gölge gibi uçuşan, akışkan ve saydam örtünün öyküsünü anlatırken yalın, hassas ve zarif olmaya çabalar.

“ Biz güzelliğin nesnelerin kendisinde değil, yarı-karanlıkta, nesnelerin arasında oluşan gölge oyununda aranmasından yanayız. Karanlıkta parlayan, ama gün ışığında mücevher olarak her türlü albenisini yitiren fosforlu bir taş gibi, sanıyorum ki gölge etkisi olmadan güzellik de olmaz” (Tanizaki). Kemik porselen eserleri çekici kılan özellik de budur: Nesnel gerçekliğin arkasında sanatçının kurgulayacağı ve izleyicinin katılacağı, merak uyandıran, ışığa ve aynı zamanda karanlığa bağımlı, geçici imgeler dünyası...